

<https://doi.org/10.15407/sofs2025.04.003>
УДК 001.102:004.738.5:316.334.3(477)"2025"

Т.О. ЯРОШЕНКО, кандидат історичних наук, доцент,
заступник директора з наукової роботи та міжнародного співробітництва
Державна науково-технічна бібліотека України
вул. Антоновича, 180, м. Київ, 03150, Україна
e-mail: t.yaroshenko@dntb.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2985-233>

М.В. ЯШНИК, аналітик
Київський міжнародний інститут соціології
вул. Іллінська, 9, м. Київ, 04070, Україна
e-mail: m.yashnik@kiis.com.ua
<https://orcid.org/0009-0006-1806-352X>

ВІДКРИТИЙ ДОСТУП І ВІДКРИТА НАУКА В УКРАЇНІ З ПОГЛЯДУ ДОСЛІДНИКІВ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ 2025 р.)¹

У сучасних умовах цифровізації науки та освіти принципи відкритої науки й відкритого доступу стають ключовими чинниками інтеграції української наукової спільноти у світовий дослідницький простір. Водночас рівень обізнаності й практичного застосування цих принципів в Україні залишається недостатньо дослідженим, що зумовлює актуальність комплексного аналізу проблематики. У науковій літературі вже розглядають окремі аспекти відкритої науки: розвиток

¹ Дослідження виконано Державною науково-технічною бібліотекою України в межах проєкту НТР «Розробка методології та інструментарію моніторингу ефективності впровадження принципів відкритого доступу, належного управління дослідницькими даними та їхній відповідності принципам FAIR» (2025—2026).

Цитування: Ярошенко Т.О., Яшник М.В. Відкритий доступ і відкрита наука в Україні з погляду дослідників (за результатами соціологічного дослідження 2025 р.). *Наука та наукознавство*. 2025. № 4 (130). С. 3—22. <https://doi.org/10.15407/sofs2025.04.003>
© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

інституційних репозитаріїв, політику відкритого доступу, застосування принципів FAIR. Проте систематичні соціологічні дослідження щодо ставлення та практик українських науковців є поодинокими, що визначає новизну та значущість запропонованої роботи. У статті вперше представлено результати масштабного всеукраїнського соціологічного дослідження 2025 р., яке поєднує аналіз практичного досвіду дослідників, оцінювання інституційної підтримки та виявлення бар'єрів на шляху впровадження принципів відкритої науки. Базою дослідження стало опитування, проведене Державною науково-технічною бібліотекою України у квітні—серпні 2025 р. серед 702 респондентів з усіх регіонів України. Застосовано кількісні методи аналізу з елементами порівняння й узагальнення. Результати засвідчили досить високий рівень публікації наукових праць дослідників України у відкритому доступі (86 %), проте значно нижчий рівень поширення дослідницьких даних (34 %). Серед бар'єрів респондентами виокремлено: брак технічних знань (28 %), невпевненість у правових аспектах (28), побоювання щодо плагіату (24), брак інфраструктури (23 %). Лише 19 % респондентів перевіряли власні дані на відповідність принципам FAIR, 27 % мають план управління дослідницькими даними. Половина установ, де працюють респонденти, має політику щодо відкритої науки, однак її практичну імплементацію обмежено. Найпотрібнішими респонденти вважають інформаційну підтримку, консультації та навчання з управління дослідницькими даними (27 %). Дослідження підтвердило необхідність системного підходу до розбудови інфраструктури відкритої науки в Україні, посилення інституційної підтримки, формування ефективної політики та підвищення обізнаності дослідників.

Ключові слова: відкрита наука, відкритий доступ, дослідницькі дані, принципи FAIR, план управління дослідницькими даними, наукова політика, інституційні репозитарії, соціологічне дослідження, українська наука.

Вступ. Рух відкритої науки протягом останніх десятиліть кардинально змінив світовий дослідницький ландшафт, трансформуючи наукову комунікацію і сприяючи прозорості досліджень. Обмін дослідницькими даними стає ключовою рушійною силою розвитку міждисциплінарної науки та глобальної наукової співпраці. Основна мета цих змін — забезпечити відтворюваність результатів, підвищити ефективність наукових відкриттів, зменшити перешкоди для міжнародної співпраці й уникнути непродуктивного дублювання досліджень, зрештою, посилити довіру суспільства до науки загалом.

Відкрита наука — це «парасольковий» термін, який означає різні практики, спрямовані на те, щоб зробити багатомовні наукові знання повністю доступними й дати можливість їх повторного використання, розширити наукову співпрацю й обмін інформацією на благо науки та суспільства, а також ознайомити суспільство з процесами створення, оцінювання та комунікації наукових знань [1]. Тож поняття «відкрита наука» охоплює різноманітні аспекти: від відкритого доступу до науко-

вих публікацій (*Open Access*) і дослідницьких даних (*Open Research Data*) до залучення громадськості у дослідницький процес (*Citizen Science*), відкритого рецензування (*Open Peer Review*), відкритого програмного забезпечення, відкритих освітніх ресурсів [2]. Рух відкритої науки набув видимості і впливу з низки причин — від швидкого розвитку обчислювальних і комунікаційних технологій та зростання обсягу «великих даних» до політичних і економічних факторів, як-от зацікавленість урядів і організацій, що фінансують дослідження, у посиленні прозорості та підзвітності дослідницьких процесів заради відновлення довіри громадськості до науки [3]. Сучасна цифрова наука пропонує широкий спектр сервісів і платформ для відкриття знань: дисциплінарні та інституційні репозитарії, журнали відкритого доступу (зокрема «діамантові» — без плати за публікацію), платформи для розміщення програмного забезпечення та моделей, цифрові інструменти для всіх етапів життєвого циклу дослідження [4].

Уряди та фінансові організації у всьому світі активно підтримують політику відкритості як невід’ємний компонент сучасних наукових досліджень. Особливо актуальним перехід до відкритої науки є для України, де все ще відчутний дефіцит необхідних знань, методологій, політик і відповідної інфраструктури в наукових установах та університетах. Попри широке визнання цінності відкритої науки на декларативному рівні, в українському науковому середовищі залишається багато бар’єрів і упереджень щодо реальних практик її впровадження. Аналіз присутності України в міжнародному репозитарії *ZENODO* свідчить про неоднозначну ситуацію: з-понад 42 тисяч депозитів від українських дослідників лише менше 2 % становлять дослідницькі дані. Більшість депозитів — це публікації, постери або навчальні матеріали, що лише частково відповідають принципам відкритих даних про дослідження. Багато науковців ще не обізнані з практиками та інструментами відкритої науки загалом, із принципами *FAIR*², стандартами метаданих для опису даних, потребою в укладанні планів управління даними. Деякто сприймає вимоги щодо відкриття даних як додаткову роботу, від якої їхні дослідження не мають прямої користі. Іншим бракує стимулів створювати *FAIR*-дані й ділитися даними, оскільки академічні практики все ще передбачають оцінювання за показниками публікаційної активності. Досить різним є розуміння відкритості наукових знань дослідниками з різних предметних галузей і різним досвідом.

Є лише кілька пілотних проєктів України зі створення репозитаріїв відкритих дослідницьких даних (Національна академія наук (НАН) Украї-

² Принципи *FAIR* (*Findability, Accessibility, Interoperability, Reusability*): можливість пошуку, доступність, сумісність, можливість повторного використання.

ни, Державна науково-технічна бібліотека України, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника). Багато наукових установ та університетів сьогодні мають задекларовану політику відкритого доступу й відкритої науки, однак це не гарантує впровадження, створення відповідних сервісів та інфраструктури управління даними досліджень. Хоча нормативно-правові документи підтримують відкритість, вона не є обов'язковою, оскільки в документах не надано чітких пропозицій щодо реалізації принципів відкритої науки. Системний підхід до ухвалення інституційної політики відкритого доступу й відкритої науки та відповідних дорожніх карт зараз мають лише окремі установи (НАН України³ [5], Національна академія педагогічних наук (НАПН) України [6], Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»⁴, Бердянський державний педагогічний університет (БДПУ)⁵, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка (КСУ)⁶, Ужгородський національний університет⁷ та деякі ін.). У класифікаторі професій ще немає професії фахівця з управління даними, який був би залучений до процесу дослідження і допомагав належно створювати, аналізувати, зберігати дані дослідження (хоча таку роботу щодо стандарту професії вже розпочато за ініціативою Міністерства освіти і науки України наприкінці 2024 р.). Бракує освітніх програм для різних категорій дослідників (аспірантів, дослідників різних предметних галузей тощо), а також адміністраторів університетів, бібліотек, видавців. Не розроблено методологію та інструментарій моніторингу ефективності впровадження принципів відкритого доступу та відкритої науки. Оцінювання *FAIRness* залишається складним, оскільки відкриті дані різних предметних галузей мають багато аспектів, які необхідно враховувати.

Мета статті — висвітлити результати опитування українських дослідників щодо сприйняття ними принципів відкритої науки, сформулювати рекомендації для підвищення ефективності впровадження відкритої науки в Україні.

³ Портал відкритої науки НАН України. URL: <https://openscience.nas.gov.ua/> (дата звернення: 01.06.2025).

⁴ Політика відкритої науки КПІ ім. Ігоря Сікорського. URL: <https://science.kpi.ua/news/polityka-vidkrytoyi-nauky-kpi-im-igorya-sikorskogo/> (дата звернення: 31.05.2025).

⁵ Політика відкритої науки БДПУ. URL: <https://bdpu.org.ua/polityka-vidkrytoyi-nauky-bdpu/> (дата звернення: 31.05.2025).

⁶ Політика відкритої науки КСУ ім. Б. Грінченка. URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/vdd/documenty_grinchenko_university/rozdil_8/Polityka_vidkrytoi_nauky.pdf (дата звернення: 01.06.2025).

⁷ Політика відкритої науки Ужгородського національного університету. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/resources-policy_of_open (дата звернення: 01.06.2025).

Аналіз досліджень і публікацій. Рух відкритої науки тісно пов'язаний із рухом відкритих даних і відкритого доступу, що сприяє обміну даними та публікаціями [2; 9—13], з питаннями інтелектуальної власності [14—16], з управлінням дослідницькими даними [17—19], з етикою науки [20] та особливо з широким застосуванням штучного інтелекту [21—23]. Численні закордонні й вітчизняні дослідження відкритості в науці свідчать, що це поняття має різні значення, окреслює різні вимоги до дослідників і наукових спільнот у різних предметних галузях, змінюється залежно від контексту та контурів дослідження. Установи мають різну інфраструктуру та сервіси для управління дослідницькими даними, а отже дослідники не мають чіткого уявлення про практику відкритої науки [5, 7, 24, 25, 26].

Реальний стан розуміння і використання науковцями України принципів і практик відкритої науки та відкритого доступу, а також інституційної підтримки їх впровадження в університетах і наукових установах ще не був предметом комплексного дослідження. Окремі аспекти використання практик відкритої науки проаналізовано в НАПН [7] і в межах проекту *OPTIMA* [8].

Зазначене зумовило доцільність соціологічного дослідження з метою комплексного аналізу стану обізнаності українських науковців із принципами відкритої науки та оцінювання інституційної підтримки відповідної інфраструктури.

Методи. Опитування проводили 29 квітня — 3 серпня 2025 р. методом онлайн-анкетування (*Computer Assisted Web Interviewing, CAWI*) співробітників наукових і освітньо-наукових установ України, а також окремих дослідників. Участь в опитуванні була добровільною й анонімною. Вибірка включала 702 представників освітньо-наукової діяльності України за основними демографічними даними (макрорегіон, область, населений пункт) і соціально-демографічними характеристиками, що відображають статус у межах освітньо-наукової сфери (науковий ступінь / рівень освіти, посада, галузь знань і стаж наукової роботи); охоплювала всі регіони України (центр — 55 %, захід — 17, південь — 18, схід — 10 %). Респондентами були наукові та науково-педагогічні працівники (понад 70 % опитаних), а також співробітники університетів чи наукових установ та їхніх бібліотек; за галузями знань 31 % представляють кластер суспільних наук, 31 — гуманітарних наук і мистецтва, 13 — природничих наук, 13 — технічних наук та ІТ, по 5 % — кластери медичних і аграрних наук⁸.

Теоретична похибка вибірки становить 3,7 % (для довірчої ймовірності 95 % і без урахування дизайн-ефекту). Запитання сформульовані

⁸ Дані результатів опитування. URL: <https://zenodo.org/records/17174026> (дата звернення: 23.06.2025).

на основі огляду літератури, обговорень і відгуків експертів, аналізу результатів дослідження в межах проєкту *LEARN*⁹.

Розроблена анкета містила 21 запитання у двох основних розділах: «Відкритий доступ і дослідницькі дані» та «Інституційні політики та інфраструктура відкритої науки, відкритого доступу, управління даними дослідження у закладі», а також додаткові запитання щодо стажу роботи, посади, галузі знань, місця проживання тощо (без зазначення конкретного місця роботи чи будь-яких персональних даних). Ключовими темами опитування були: ставлення науковців до відкритого доступу й відкритої науки; рівень досвіду використання відповідних практик; основні бар'єри для використання відкритих даних; стан інституційної підтримки. Передбачений середній час опитування — не більше 15 хвилин. Основні етапи опитування: методологічна експертиза і програмування анкети, проведення польового етапу (онлайн-анкетування), оброблення даних і логічний контроль, підготовка табличного і аналітичного звіту. За результатами опитування сформовано масив даних у форматі *SPSS*, зроблено табличний звіт у форматі *Excel* і аналітичний звіт.

Результати дослідження. *Український ландшафт відкритого доступу і відкритої науки.* Для України приєднання до руху відкритої науки має особливе значення з огляду на потребу інтеграції вітчизняної науки до світового наукового простору, сприяння міжнародній співпраці, прозорості та відтворюваності досліджень, якіснішого оцінювання впливу науки на суспільство (економіку, медицину, обороноздатність), а також післявоєнної відбудови країни. Слід зазначити, що заклади вищої освіти (ЗВО) й наукові установи України приєдналися до руху відкритого доступу ще на початку 2000-х рр.: створено майже 140 репозитаріїв наукових публікацій відкритого доступу; з 2016 р. поступово наповнюється Національний репозитарій академічних текстів¹⁰; майже всі наукові фахові журнали України мають відкритий доступ без періодів ембарго.

У 2017 р. набула чинності Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка визначає новий вектор міжнародного наукового та науково-технічного співробітництва між Україною та ЄС. Після набуття статусу асоційованого члена ЄС одним із зобов'язань України є входження в європейський дослідницький простір, розбудова якого спрямована на підтримку принципів відкритої науки та відкритого доступу до результатів досліджень. У 2022 р. в Україні затверджено Національний план щодо відкритої науки¹¹.

⁹ Leaders Activating Research Networks: Implementing the LERU Research Data Roadmap and Toolkit. URL: <https://learn-rdm.eu/> (дата звернення: 25.06.2025).

¹⁰ HPAT. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/> (дата звернення: 25.06.2025).

¹¹ Про затвердження національного плану щодо відкритої науки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2022 р. № 892-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.07.2025).

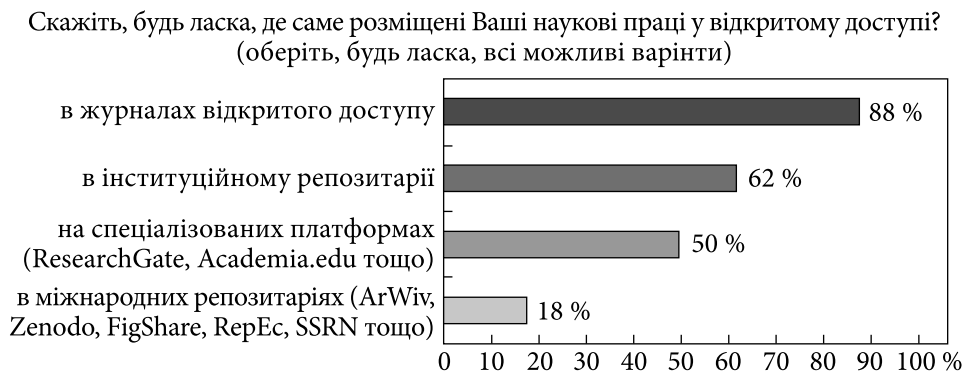

Рис. 1. Розміщення наукових праць у відкритому доступі

Джерело: побудовано авторами на основі даних дослідження. URL: <https://zenodo.org/records/17174026> (дата звернення: 30.06.2025).

Планом дій з упровадження ініціативи «Партнерство “Відкритий Уряд”» визнано важливість забезпечення прозорості й доступності результатів досліджень, особливо тих, що виконані повністю або частково за кошти державного бюджету, і передбачено низку кроків для здійснення цієї мети. Методика державної атестації ЗВО та наукових установ 2024—2025 рр. також містить запит щодо відкритого доступу до публікацій і даних, зокрема тих, що відповідають принципам FAIR (відшукуваність, доступність, інтегровуваність і відтворюваність). Науковці України все частіше беруть участь у міжнародних наукових проєктах, фінансованих грантами ЄС і багатьох інших донорів, які не лише рекомендують, а й вимагають відкритого доступу до результатів досліджень (публікацій і даних), планів управління даними.

Публікація наукових праць і відкритий доступ. Переважною більшістю (92 %) опитаних науковців в останні 5 років опубліковано щонайменше одну наукову роботу (статті, монографії та ін.); 42 % найчастіше публікували від 6 до 20 наукових робіт, що є найвищим показником серед усіх категорій респондентів; 86 % розміщують власні наукові роботи у відкритому доступі. Респонденти, які повідомили про публікацію власних наукових робіт, найчастіше роблять це у наукових журналах відкритого доступу (88 %), найрідше (18 %) — у міжнародних репозитаріях, як-от *ArXiv*, *Zenodo*, *FigShare*, *RepEc*, *SSRN* (рис. 1)¹².

Респонденти, котрі не публікують наукові праці у відкритому доступі (частка таких становить 14 % вибірки), вказали на перешкоди, які заважають їм це робити, серед них можна виокремити три найчастіше згадувані (рис. 2): ризики можливого плагіату та інших потенційних пору-

¹² Тут і далі рисунки наведено в авторському виконанні.

Рис. 2. Основні бар'єри для розміщення наукових праць у відкритому доступі
Джерело: побудовано авторами на основі даних дослідження. URL: <https://zenodo.org/records/17174026> (дата звернення: 30.06.2025).

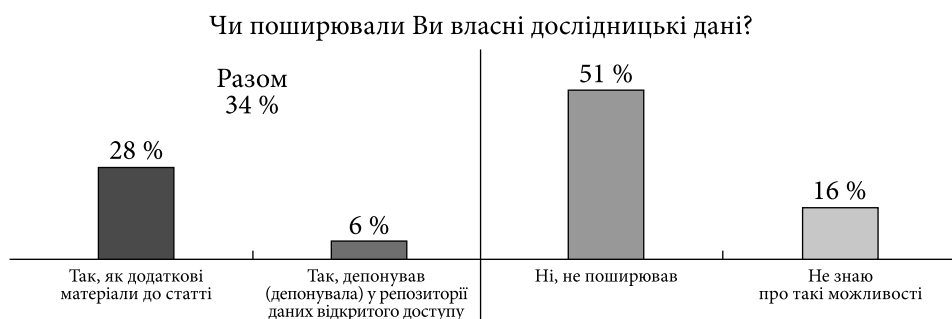

Рис. 3. Поширення дослідницьких даних
Джерело: побудовано авторами на основі даних дослідження. URL: <https://zenodo.org/records/17174026> (дата звернення: 30.06.2025).

шень академічної доброчесності (43 %); брак технічних навичок для розміщення (29); немає наукових робіт для публікацій (12 %).

Дослідницькі дані — управління, збереження, публікація. Майже дві третини (73 %) опитаних дослідників зазначили, що їхня установа має власні інституційні репозитарії, з них 39 % вказали, що це репозитарії для наукових публікацій і дослідницьких даних, 34 % — репозитарії лише для наукових публікацій. Тільки 10 % опитаних повідомили, що репозитаріїв немає, а 17 % взагалі не мають інформації про їх наявність.

Третина учасників дослідження (34 %) розповіли, що вони поширювали власні дослідницькі дані у відкритому доступі, найчастіше як додаткові матеріали до наукових статей (28 %). Лише 6 % депонували статті в репозитарій даних відкритого доступу (найчастіше респонден-

ти згадували репозитарій *Zenodo*) (рис. 3). Респонденти, які не поширювали дослідницькі дані (таких приблизно половина (51 %)), розповіли про бар'єри, що заважають їм це робити. Можна виокремити п'ять найчастіше згадуваних перешкод: брак технічних знань (28 %); невпевненість у юридичних аспектах (28%); побоювання щодо потенційного плагіату чи іншого зловживання даними (фабрикація, фальсифікація тощо) (24%); немає інфраструктури в організації (23%); побоювання щодо можливої втрати наукової переваги (17 %).

Більше половини (57 %) опитаних науковців зазначили, що наукові журнали, де вони розміщують власні статті, мають прописані вимоги щодо оприлюднення даних: 37 % вказали, що надання даних є обов'язковим для всіх рукописів, які ґрунтуються на емпіричних даних, 20 % — не обов'язковим. Варто зауважити, що майже третина опитаних (32 %) не знає про вимоги щодо оприлюднення дослідницьких даних.

Абсолютна більшість (91 %) опитаних науковців зберігає власні дослідницькі дані, найчастіше на власному комп'ютері чи зовнішньому носії інформації (83 %); приблизно половина (44 %) — на хмарних сервісах (*Google Drive*, *One Drive*, *DropBox* та ін.). Майже дві третини (70 %) тих учасників опитування, хто зберігає власні дослідницькі дані, повідомили про довгострокове їх зберігання (понад 5 років).

Більшість опитаних (64 %) активно використовують відкриті дані інших досліджень для власної наукової роботи. Натомість 21 % негативно відповіли на це питання, а 15 % не знають про таку можливість (рис. 4).

Слід зазначити, що практика відкритих даних і відкритого доступу є доволі поширеною серед респондентів: частка тих, використовував відкриті дані та публікував власні наукові праці у відкритому доступі, складає, відповідно, 70 і 28 %.

Понад три чверті учасників опитування (80 %) співпрацюють з іншими науковцями для обміну дослідницькими даними: найчастіше (57 %) — з колегами у власному науковому колективі; трохи рідше — з колегами з

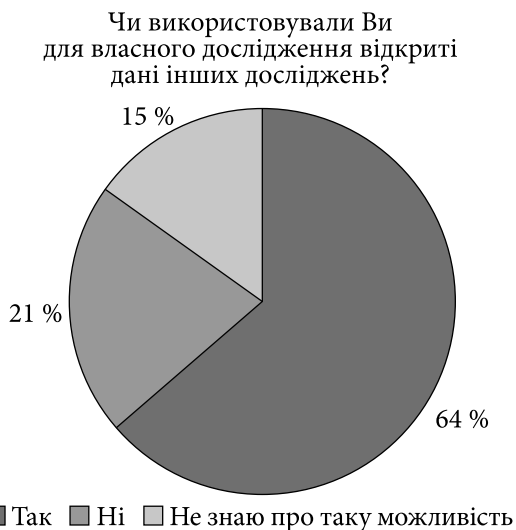

Рис. 4. Використання відкритих дослідницьких даних

Джерело: побудовано авторами на основі даних дослідження. URL: <https://zenodo.org/records/17174026> (дата звернення: 30.06.2025).

Рис. 5. Відповідність дослідницьких даних принципам FAIR

Джерело: побудовано авторами на основі даних дослідження. URL: <https://zenodo.org/records/17174026> (дата звернення: 30.06.2025).

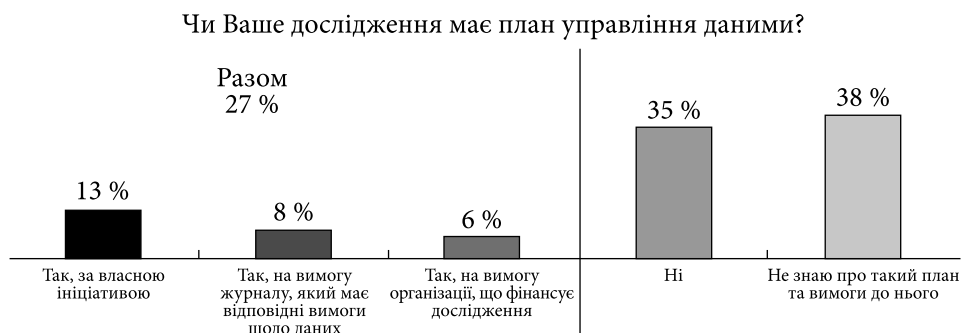

Рис. 6. Наявність плану управління даними

Джерело: побудовано авторами на основі даних дослідження. URL: <https://zenodo.org/records/17174026> (дата звернення: 30.06.2025).

власного університету (51 %) та інших науково-дослідних установ (50 %). Тобто спостерігається умовний ієрархічний порядок від найближчого середовища (колеги в команді) до більш віддаленого (колеги з інших установ). Водночас 16 % респондентів зазначили, що не співпрацюють ні з ким для обміну дослідницькими даними.

Менше чверті (19 %) опитаних науковців вказали, що перевіряли власні дослідницькі дані на відповідність принципам FAIR. 17 % перевіряли їх на відповідність принципам FAIR за дорученням, тобто через спеціалізований підрозділ власної установи (бібліотеку, науковий відділ тощо); 2 % робили це за допомогою автоматизованих застосунків, найчастіше згадували застосунок *F-UJI*. Водночас майже половина учасників опитування (45 %) зазначила, що ніколи не перевіряла власні дослідницькі дані на відповідність принципам FAIR; 36 % — не обізнані щодо принципів FAIR (рис. 5).

Рис. 7. Наявність політики щодо відкритого доступу, відкритої науки, дослідницьких даних в установі

Джерело: побудовано авторами на основі даних дослідження. URL: <https://zenodo.org/records/17174026> (дата звернення: 30.06.2025).

Менше третини учасників опитування (27 %) відповіли, що їхнє дослідження має план управління даними¹³: з них 13 % зазначили, що цей документ вони склали за власною ініціативою; 8 — що це вимога з боку наукового журналу, який має відповідні вимоги щодо даних; 6 % — що це вимога організації, що фінансує їхнє дослідження. Натомість дві третини респондентів повідомили про протилежне: 35 % зазначили, що їхнє дослідження не має плану управління даними, а решта 38 % не знають про такий план і вимоги до нього (рис. 6).

Політика щодо відкритого доступу, відкритої науки, дослідницьких даних. Майже половина (48 %) опитаних відповіла, що в їх установі є принаймні один вид політики (положень); 26 вказали на наявність усіх трьох видів політики; 14 — політики щодо відкритого доступу і розміщення наукових праць в інституційному репозитарії; решта 8 % — що загальна політика щодо відкритої науки існує, але немає чіткого плану її впровадження.

Також 49 % опитаних науковців зазначили, що в їх установі є політика щодо відкритих дослідницьких даних; 22 % відповіли, що установа публікує дослідницькі дані за замовчуванням (але має положення щодо винятків для відмови від такої політики), решта 27 % — що установа дозволяє дослідникам ділитися даними, але не має формальної політики (рис. 7).

Підрозділи та інфраструктура управління дослідницькими даними. Майже чверть (24 %) опитаних науковців зазначила, що установа має

¹³ План управління даними — документ, де прописано процедури збирання, оброблення, аналізу та зберігання даних протягом виконання дослідницького проекту і після його завершення.

Скажіть, будь ласка, який саме підрозділ у Вашому закладі супроводжує управління дослідницькими даними?
(оберіть, будь ласка, всі можливі варіанти)

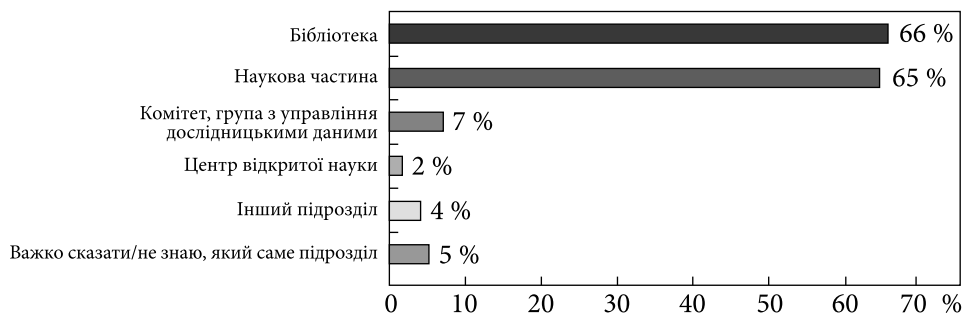

Рис. 8. Підрозділи в установі, які супроводжують процес управління дослідницькими даними

Джерело: побудовано авторами на основі даних дослідження. URL: <https://zenodo.org/records/17174026> (дата звернення: 30.06.2025).

Скажіть, будь ласка, чи є у Вашому закладі підрозділ, який супроводжує управління дослідницькими даними?

Рис. 9. Наявність супроводу управління дослідницькими даними в установі

Джерело: побудовано авторами на основі даних дослідження. URL: <https://zenodo.org/records/17174026> (дата звернення: 30.06.2025).

підрозділ, який супроводжує управління дослідницькими даними. Найчастіше згадуваними підрозділами з такого супроводу були бібліотека (66 %) і наукова частина (65 %).

Натомість 29 % повідомили, що в їх установі немає спеціалізованого підрозділу; решта 47 % зазначили, що не мають інформації про це (рис. 9).

16 % респондентів повідомили про наявність інфраструктури для управління дослідницькими даними протягом усього дослідницького циклу, про можливість отримувати чіткі рекомендації щодо того, які дані потрібно зберігати, передавати, архівувати тощо; 15 % зауважили, що їх установа має лише деякі рекомендації щодо збереження дослідницьких даних.

Рис. 10. Запити дослідників щодо підтримки управління дослідницькими даними в установі

Джерело: побудовано авторами на основі даних дослідження. URL: <https://zenodo.org/records/17174026> (дата звернення: 30.06.2025).

Інформування науковців про відкриту науку та управління дослідницькими даними. Політика щодо оформлення інтелектуальної власності на дослідницькі дані. Більше половини (64 %) опитаних науковців розповіли, що в їх установі можна отримати певну інформацію щодо управління дослідницькими даними, але все залежить від організаційного рівня цього аспекту. Зокрема, 14 % зазначили, що в установі є інформаційний сервіс підтримки управління дослідницькими даними, створено відповідні рекомендації, заплановано регулярні тренінги з управління дослідницькими даними для дослідників, студентів і персоналу; 26 повідомили, що на вебсайті установи / відділу є посилання з інформацією щодо дослідницьких даних, час від часу проводять тренінги або вебінари; 24 % відповіли, що в установі є відповідні спеціалісти у бібліотеці або науково-дослідному відділі, які можуть надати консультації з управління дослідницькими даними.

Опитування також торкалося інтелектуальної власності на дослідницькі дані. Майже половина (43 %) респондентів зазначила, що їх установа має політику щодо прав інтелектуальної власності, в межах якої визначено, хто є власником дослідницьких даних і як правильно їх ліцензувати;

34 % вказали, що така політика є, але про дослідницькі дані в ній не згадано. Решта 23% опитаних повідомили, що така політика відсутня.

58 % респондентів згадали про необхідність підтримки в питаннях управління дослідницькими даними. Найчастіше згадуваною, а отже найбільш необхідною, є «інформаційна підтримка, консультації, тренінги, навчання щодо управління дослідницькими даними», про що зазначили 27 % опитаних (рис. 10).

Решту категорій необхідної підтримки згадували рідше, зокрема фінансову і матеріальну підтримку (6 %); інституційну підтримку, наявність спеціалізованих відділів, структур і фахівців з управління даними (5); технічну підтримку та супровід (4); юридичну підтримку (3); наявність методичних рекомендацій від МОН України, наукових установ, навчальних закладів (3 %).

Висновки. Проведене дослідження дає можливість сформулювати низку ключових висновків щодо стану впровадження принципів відкритої науки та відкритого доступу в Україні.

Позитивні тенденції і досягнення. Українські дослідники демонструють високий рівень підтримки ідей відкритого доступу, адже 86 % респондентів розміщують свої наукові праці у відкритому доступі. Це створює міцну основу для подальшого розвитку відкритої науки в країні. Більшість респондентів (64 %) активно використовує відкриті дані інших досліджень, що свідчить про розуміння цінності відкритості в науці.

Критичні прогалини і виклики. Попри позитивне ставлення до відкритого доступу, виявлено значні прогалини в практичному впровадженні принципів відкритої науки. Лише 34 % респондентів публікували власні дані у відкритому доступі, 36 не обізнані з цими принципами, лише 19 перевіряли свої дані на відповідність принципам, тільки 27 % мають план управління дослідницькими даними. Виявлено чималі інфраструктурні обмеження: значна частина установ, де працюють респонденти, не має відповідної політики, технічної інфраструктури та спеціалізованих підрозділів з управління дослідницькими даними.

Дослідження виявило системні перешкоди, що гальмують розвиток відкритої науки: технічні — брак знань і навичок (28 % респондентів); правові — невпевненість у юридичних аспектах (28); культурні — побоювання щодо плагіату та втрати наукової переваги; інституційні — брак підтримувальної інфраструктури (23). Хоча майже половина установ, де працюють респонденти (48 %), заявляє про наявність політики відкритої науки, практична їх реалізація залишається фрагментарною. Лише 24 % установ мають спеціалізовані підрозділи з управління дослідницькими даними, що свідчить про недостатність організаційної підтримки.

Результати дослідження показують, що ЗВО та науковим установам України варто звернути увагу на системне і комплексне впровадження

принципів відкритої науки, зокрема розроблення детальних дорожніх карт впровадження політики відкритої науки, створення спеціалізованих підрозділів підтримки управління дослідницькими даними, розвиток технічної інфраструктури (репозитарії, системи управління даними). На національному рівні потрібно провести відповідні регуляторні ініціативи, спрямовані на уточнення правових аспектів управління дослідницькими даними, розроблення стандартів і методичних рекомендацій, створення системи стимулів для дослідників, які практикують відкриту науку.

Результати цього дослідження створюють основу для подальшого моніторингу розвитку відкритої науки в Україні. Необхідними є регулярне оцінювання прогресу впровадження рекомендацій, аналіз ефективності освітніх програм і вивчення впливу інституційних змін на практики дослідників. Особливої уваги потребує розроблення *FAIRness* — методології оцінювання дослідницьких даних для різних предметних галузей, а також створення національної системи моніторингу ефективності впровадження принципів відкритої науки. Дослідження загалом демонструє, що Україна має значний потенціал для розвитку відкритої науки, проте для його реалізації потрібен системний підхід, що охоплює освітні, технологічні, регуляторні та культурні зміни в науковому середовищі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. UNESCO Recommendation on open science. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 2021. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5834767>
2. Ярошенко Т., Сербін О., Ярошенко О. Відкрита наука: роль університетів та бібліотек у сучасних змінах наукової комунікації. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2022. Т. 5. № 2. С. 277—292. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.2.2022.270132>
3. Leonelli S. Why the current insistence on open access to scientific data? Big data, knowledge production, and the political economy of contemporary biology. *Bulletin of Science, Technology & Society*. 2013. Vol. 33. P. 6—11. <https://doi.org/10.1177/0270467613496768>
4. Yaroshenko T., Iaroshenko O. Digital Open Science Tools (DOTS) for Research Life Cycle. *11nd International Conference "Open Science and Innovation in Ukraine 2023"*. Bentham Science Publishers, 2024. P. 179—181. URL: <https://zenodo.org/records/17036844> (дата звернення: 01.06.2025).
5. Загородній А.Г., Хіміч О.М., Андон П.І., Дубровіна Л.А., Радченко А.І., Жук О.М. та ін. Впровадження європейських принципів відкритої науки в Національній академії наук України. *Вісник Національної академії науки України*. 2025. № 1. С. 11—33. <https://doi.org/10.15407/visn2025.01.011>
6. Драч І.І., Петрое О.М., Бородієнко О.В., Регейло І.Ю. Концептуальні засади розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024—2030 роки. *Вісник Націо-*

- нальній академії педагогічних наук України. 2024. Т. 6. № 2. С. 1—6. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6209>
7. Луговий В.І., Драч І.І., Петроє О.М., Ререїло І.Ю. Про результати дослідження «Підвищення дослідницької спроможності університетів України в умовах війни та повоєнного відновлення у контексті імплементації концепції “відкрита наука”». *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2024. Т. 6. № 1. С. 1—7. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6103>
 8. Kormann E., Klebel T., Zhezhnych P., Berezko O., Ross-Hellauer T. Report on academic integrity awareness and Open Science recognition levels in Ukraine (2021—2023). *Zenodo*. 2024. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.13898981>
 9. Fecher B., Friesike S. Open science: one term, five schools of thought. *Opening science: The evolving guide on how the internet is changing research, collaboration and scholarly publishing*. Cham: Springer International Publishing, 2013. P. 17—47.
 10. Leonelli S. *Philosophy of Open Science*. Cambridge University Press, 2023.
 11. Ramachandran R., Bugbee K., Murphy K. From open data to open science. *Earth and Space Science*. 2021. Vol. 8 (5). <https://doi.org/10.1029/2020EA001562>
 12. Бороздих Н. В. Принципи відкритої науки як основа формування наукового простору в Україні. *Наука та наукознавство*. 2023. № 2 (120). С. 116—137. <https://doi.org/10.15407/sofs2023.02.116>
 13. Ярошенко Т. Відкритий доступ, відкрита наука, відкриті дані: як це було і куди йдемо (до 20-ліття Будапештської ініціативи Відкритого доступу). *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021. № 8. С. 10—26. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247582>
 14. Kumar N. Rethinking intellectual property rights in the era of open science. *Interdisciplinary Studies in Society, Law, and Politics*. 2023. Vol. 2 (3). P. 1—3. <https://doi.org/10.61838/kman.isslp.2.3.1>
 15. De la Cueva J., Méndez, E. (2022). Open science and intellectual property rights. How can they better interact. State of the art and reflections. 2022. URL: <https://philarchive.org/rec/DELOSA-3> (дата звернення: 01.06.2025).
 16. Капіца Ю.М., Шахбазян К.С. Відкрита наука та інтелектуальна власність. *Інформація і право*. 2023. № 2 (45). С. 73—87. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.2\(45\).282324](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.2(45).282324)
 17. Patel D. Research data management: a conceptual framework. *Library review*. 2016. Vol. 65 (4/5). P. 226—241. <https://doi.org/10.1108/LR-01-2016-0001>
 18. Briney K. *Data Management for Researchers: Organize, Maintain and Share Your Data for Research Success*. Pelagic Publishing Ltd, 2015.
 19. Ярошенко Т., Чуканова С. Принципи FAIR у науці: формування компетенцій для належного управління даними досліджень. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2025. Т. 8. № 1. С. 223—248. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.8.1.2025.335555>
 20. Lindemann T., Häberlein L. Contours of a research ethics and integrity perspective on open science. *Frontiers in Research Metrics and Analytics*. 2023. Vol. 8. 1052353. <https://doi.org/10.3389/frma.2023.1052353>
 21. Sivasubramaniam S. D. *Open Ai and Open Science: The Influence of Artificial Intelligence on Maintaining Academic Integrity in Open Science*. Publishing House “Baltija Publishing”, 2024.

22. Limongi R. The use of artificial intelligence in scientific research with integrity and ethics. *Future Studies Research Journal: Trends and Strategies*. 2024. Vol. 16 (1). e845—e845. <https://doi.org/10.24023/FutureJournal/2175-5825/2024.v16i1.845>
23. Gulumbe B.H., Audu S.M., Hashim, A.M. Balancing AI and academic integrity: What are the positions of academic publishers and universities? *AI & SOCIETY*. 2025. Vol. 40 (3). P. 1775—1784. <https://doi.org/10.1007/s00146-024-01946-8>
24. Corral S., Pinfield S. Coherence of “open” initiatives in higher education and research: Framing a policy agenda. *iConference 2014 Proceedings*. 2014.
25. Levin N., Leonelli S., Weckowska D., Castle D., Dupré J. How Do Scientists Define Openness? Exploring the Relationship Between Open Science Policies and Research Practice. *Bulletin of Science, Technology & Society*. 2016. Vol. 36 (2). P. 128—141. <https://doi.org/10.1177/0270467616668760>
26. Ferguson H. What social workers do in performing child protection work: Evidence from research into face-to-face practice. *Child & Family Social Work*. 2016. Vol. 21 (3). P. 283—294. <https://doi.org/10.1111/cfs.12142>

REFERENCES

1. UNESCO (2021). UNESCO Recommendation on open science. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5834767>
2. Yaroshenko, T., Serbin, O., & Yaroshenko, O. (2022). Open Science: The Role of Universities and Libraries in Modern Changes in Scientific Communication. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 5 (2), 277—292. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.2.2022.270132> [in Ukrainian].
3. Leonelli, S. (2013). Why the current insistence on open access to scientific data? Big data, knowledge production, and the political economy of contemporary biology. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 33, 6—11. <https://doi.org/10.1177/0270467613496768>
4. Yaroshenko, T., & Yaroshenko, O. (2024). Digital Open Science Tools (DOTS) for Research Life Cycle. *11nd International Conference “Open Science and Innovation in Ukraine 2023”*, 179—181. Bentham Science Publishers. <https://zenodo.org/records/17036844> (last accessed: 01.06.2025).
5. Zagorodny, A., Khimich, O., Andon, F., Dubrovina, L., Radchenko, A., & Zhuk, O., et al. (2025). Implementation of European principles of open science in the National Academy of Sciences of Ukraine. *Visn. Nac. Acad. Nauk Ukr.*, 1, 11—33. <https://doi.org/10.15407/visn2025.01.011> [in Ukrainian].
6. Drach, I., Petroye, O., Borodiyenko, O., & Reheilo, I. (2024). Conceptual Foundations for the Development of Open Science in the National Academy of Educational Sciences of Ukraine for 2024—2030. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 6 (2), 1—6. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6209> [in Ukrainian].
7. Lugovyi, V., Drach, I., Petroye, O., & Reheilo, I. (2024). On the Results of the Study “Enhancing the Research Capacity of Ukrainian Universities under War and Post-War Recovery in the Context of Implementing the Open Science Concept”. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 6 (1), 1—7. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6103> [in Ukrainian].

8. Kormann, E., Klebel, T., Zhezhnych, P., Berezko, O., & Ross-Hellauer, T. (2024). Report on academic integrity awareness and Open Science recognition levels in Ukraine (2021—2023). *Zenodo*. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.13898981>
9. Fecher, B., & Friesike, S. (2013). Open science: one term, five schools of thought. *Opening science: The evolving guide on how the internet is changing research, collaboration and scholarly publishing*, 17—47. Springer International Publishing.
10. Leonelli, S. (2023). *Philosophy of Open Science*. Cambridge University Press.
11. Ramachandran, R., Bugbee, K., & Murphy, K. (2021). From open data to open science. *Earth and Space Science*, 8 (5), e2020EA001562. <https://doi.org/10.1029/2020EA001562>
12. Borozdykh, N. (2023). Principles of Open Science as the Basis for the Formation of Research Area in Ukraine. *Science and Science of Science*, 2 (120), 116—137. <https://doi.org/10.15407/sofs2023.02.116> [in Ukrainian].
13. Yaroshenko, T. (2021). Open Access, Open Science, Open Data: How it Was and Where We are Going (To the 20th Anniversary of the Budapest Open Access Declaration). *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 8, 10—26. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247582> [in Ukrainian].
14. Kumar, N. (2023). Rethinking intellectual property rights in the era of open science. *Interdisciplinary Studies in Society, Law, and Politics*, 2 (3), 1—3. <https://doi.org/10.61838/kman.isslp.2.3.1>
15. De la Cueva, J., & Méndez, E. (2022). Open science and intellectual property rights. How can they better interact. State of the art and reflections. URL: <https://philarchive.org/rec/DELOSA-3> (дата звернення:01.07.2025).
16. Kapitsa, Yu.M., & Shahbazyan, K.S. (2023). Open science and intellectual property. *Information and law*, 2 (45), 73—87. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.2\(45\).282324](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.2(45).282324) [in Ukrainian].
17. Patel, D. (2016). Research data management: a conceptual framework. *Library review*, 65 (4/5), 226241. <https://doi.org/10.1108/LR-01-2016-0001>
18. Briney, K. (2015). *Data Management for Researchers: Organize, Maintain and Share Your Data for Research Success*. Pelagic Publishing Ltd.
19. Yaroshenko, T., & Chukanova, S. (2025). Fair Principles in Science: Developing Competencies for Proper Data Management. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 8 (1), 223—248. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.8.1.2025.335555> [in Ukrainian].
20. Lindemann, T., & Häberlein, L. (2023). Contours of a research ethics and integrity perspective on open science. *Frontiers in Research Metrics and Analytics*, 8, 1052353. <https://doi.org/10.3389/frma.2023.1052353>
21. Sivasubramaniam, S.D. (2024). *Open Ai and Open Science: The Influence of Artificial Intelligence on Maintaining Academic Integrity in Open Science*. Publishing House “Baltija Publishing”.
22. Limongi, R. (2024). The use of artificial intelligence in scientific research with integrity and ethics. *Future Studies Research Journal: Trends and Strategies*, 16 (1), e845—e845. <https://doi.org/10.24023/FutureJournal/2175-5825/2024.v16i1.845>
23. Gulumbe, B.H., Audu, S.M., & Hashim, A.M. (2025). Balancing AI and academic integrity: What are the positions of academic publishers and universities? *AI & SOCIETY*, 40 (3), 1775—1784. <https://doi.org/10.1007/s00146-024-01946-8>

24. Corral, S., & Pinfield, S. (2014). Coherence of “open” initiatives in higher education and research: Framing a policy agenda. *iConference 2014 Proceedings*.
25. Levin, N., Leonelli, S., Weckowska, D., Castle, D., & Dupré, J. (2016). How Do Scientists Define Openness? Exploring the Relationship Between Open Science Policies and Research Practice. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 36 (2), 128—141. <https://doi.org/10.1177/0270467616668760>
26. Ferguson, H. (2016). What social workers do in performing child protection work: Evidence from research into face-to-face practice. *Child & Family Social Work*, 21 (3), 283—294. <https://doi.org/10.1111/cfs.12142>

Одержано / Received 22.09.2025

Прорецензовано / Revised 01.10.2025

Підписано до друку / Accepted 12.10.2025

T.O. Yaroshenko, PhD (History), associate professor,
deputy director for research and international cooperation
State Scientific and Technical Library of Ukraine
180, Antonovych str., Kyiv, 03150, Ukraine
e-mail: t.yaroshenko@dntb.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2985-233>

M. V. Yashnyk, analyst
Kyiv International Institute of Sociology
9, Illinska str., Kyiv, 04070, Ukraine
e-mail: m.yashnik@kiis.com.ua
<https://orcid.org/0009-0006-1806-352X>

OPEN ACCESS AND OPEN SCIENCE IN UKRAINE
FROM THE RESEARCHERS' PERSPECTIVE (BASED
ON THE RESULTS OF A SOCIOLOGICAL STUDY 2025)

In the current context of digitalization of science and education, the principles of open science and open access are becoming key factors for integrating the Ukrainian scientific community into the global research space. However, the level of awareness and practical application of these principles in Ukraine remains insufficiently studied, which determines the relevance of a comprehensive analysis of this issue. Aspects of open science have already been subject to review in the scientific literature: the development of institutional repositories, open access policies, and the application of FAIR principles. Nevertheless, systematic sociological studies on the attitudes and practices of Ukrainian researchers are scarce, which defines the novelty and significance of the proposed work. The article presents for the first time the results of a large-scale nationwide sociological study conducted in 2025, which combines analysis of researchers' practical experience, assessment of institutional support, and identification of barriers to implementing open science principles. The research was based on a survey conducted by the State Scientific and Technical Library of Ukraine in April—August 2025, covering 702 respondents across Ukraine. Quantitative analysis with elements of comparison and generalization was applied. The results demonstrated a relatively high le-

vel of open access publication of scientific works by Ukrainian researchers (86%), but a significantly lower level of research data sharing (34%). The following barriers were identified by the respondents: lack of technical knowledge (28 %), uncertainty about legal aspects (28), concerns about plagiarism (24), lack of infrastructure (23). Only 19% of respondents checked their data for compliance with FAIR principles, and 27% have a research data management plan. Half of the respondents' institutions has an open science policy, but its practical implementation is limited. Respondents consider information support, consultations, and training in research data management most necessary (27%). The study confirmed the necessity of a systematic approach to building open science infrastructure in Ukraine, strengthening institutional support, forming effective policies, and raising researchers' awareness.

Keywords: *open science, open access, research data, FAIR principles, data management plan, science policy, institutional repositories, sociological study, Ukrainian science.*